

א"כ יהא רשאי להביא קרבנות מספק. ויש אומרים שגם למ"ד חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא, זהו רק לענין איסור הנאה, אבל השחיטה והאכילה אסורות מהתורה (ע' חדושי הגר"ר בנגיס ח"א יב,ד).

ואם תאמר, מדוע חמור ספקו מודאי, הלא יש לו תקנה בקבלת נזירות חדשה על תנאי, שאומר אם לה חלה נזירותי אהא נזיר עתה? יש לומר שיכול לבוא לידי חומרא כגון אם נטמא קודם שהתנה, שהריהו ספק נזיר טמא ואינו יכול להביא אשמו מספק (עפ"י תוס' נזיר ח. ד"ה שיהא).
ובעצם [הגם שהוא חשש רחוק], כיון שכדי לצאת מספקו יצטרך לנדר נוסף, אבל מצד הנדר הנוכחי ספקו חמור מודאו, אם כן מסתבר שאינו רוצה להיכנס בו שהרי בין כך יצטרך לנדר נוסף (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג סח,א).

– מכך מספק נדר אינו נחשב 'חמור מודאו', לכאורה יש להוכיח שיש התרה גם לנדר המסופק, הגם שאין ידוע לשואל אם חל נדרו אם לאו. אך לפי מה שכתבו הראשונים שסתם נדרים להחמיר בתורת ודאי, אין מכאן ראיה לספק. וכבר צדד בזה בספר פרשת נדרים כאן, ורצה לומר שזה שנוהגים להתיר בערב ראש השנה כל הנדרים, הגם שאנו מסופקים, טעם הדבר שמתוך כך אולי ייזכר על נדר-ודאי.

אך מסברא נראה שכשם שיש פתח וחרטה על הודאי כך יש על הספק, כי גם על ספק נדר מתחרט הוא מעיקרא ואילו היה יודע על ספק-נדר שיש לו ע"י דיבורו, לא היה מדבר.

דף כ

'בשלמא מחמירין דלא פתחינן ליה בחרטה'. פירוש בחרטה בעלמא, לומר הואיל ומתחרט אתה ואין לבך עליך הרי שלא נדרת אלא מתוך כעס זמני הלכך מותר אתה – אלא צריך לפתוח לו פתח, לומר אילו ראית שישגיך נזק או צער לא היית נודר באותה שעה.

וחכמים שאמרו 'פותחין לו פתח ממקום אחר' חולקים וסוברים שאין צריך פתח [ו'פותחין' לאו דוקא] אלא אף בחרטה די, ופירוש דבריהם: אין מתירים לו מצד הנדר עצמו, לומר כיון שנתכוונת למשמעות מותרת מותר אתה, אלא פותחים לו ע"י חרטה או פתח (עפ"י ריטב"א ר"ן ור"י).

ונראה שאף החרטה קרויה כאן 'פתח' כי על ידה נפתח ההתר, לומר חרטתך מוכיחה שלא נדרת בלב שלם וכנ"ל. ורבנו תם פירש שחכמים אינם חולקים על ר"מ לענין הצרכת פתח.

'רב אחא בר יעקב אומר: משמתינן ליה' – לזה המזדקק לו להתירו מיד ואינו מצריכו לנהוג איסור כימים שנהג בהם התר. כן פירשו הרמב"ן הר"ן ועוד.

ויש מפרשים שהדברים מוסבים על הנזיר שעבר, שאם לא רצה לנהוג איסור בעצמו – משמתינן ליה (מובא במאירי).

צ"ע למה לא פירשו שזהו תירוץ נוסף על השאלה 'אלא עונשין היכי דמי'.

ז"כ המסתכל בעקבה של אשה הויין לו בנים שאינן מהוגנין. אמר רב יוסף ובאשתו נדה. אמר רבי שמעון בן לקיש עקבה דקתני במקום הטנופת'. כלומר בעגבותיה וכשהיא לבושה בבגדיה, ובוה [וכן לפני] אסור באשתו נדה ומותר שלא בשעת נדתה וכדי לחבבה. אבל באשה אחרת אסור אפילו בפנויה ובשאינה נדה ושלא כנגד העקב, ואפילו באצבע קטנה אסור (מאירי).

נראה שכינה בעקב לתפוס לשון נקיה, ומפני שקרובים הם בלשונם ('עקב' – 'עגב'. וקרובים בביטויים ל'גב' שהם מאחורי האדם) ובצורתם.

'לעולם אל תהי רגיל בנדרים...'

'משל הנודר למה הוא דומה, למי שבונה בית ואין לו יסוד חזק, לכך קרוב הוא שיפול, כך הנודר מן דבר שהוא מותר, מפני שהוא מותר אין לבנין זה יסוד חזק ויבוא לעבור' (חידושי אגדות למהר"ל).

'(ע"ב) 'מאן מלאכי השרת? רבנן... ואמאי קרו להו מלאכי השרת? דמציניי כמלאכי השרת.'

'...התלמיד חכם, כל דרכיו וענייניו מצויינים ומסומנים על פי ההלכה, עד כי גם 'עלהו לא יבול' (כפי שדרשו על זה שאפילו שיחת חולין ת"ח צריכה לימוד, ותורה היא) – שלא יעשה שום מעשה כל שהוא מענייני עולם הזה, ולא ירפרף בענייניו (נדצ"ל: בעיניו) אם לא על פי התורה ורצון השי"ת. ואך אל המטרה הזאת יכונו כל זיקי מחשבתו דבורו ומעשיו. הנה זה ממש דוגמת מלאכי השרת כאמור (שאין לו בעולמו אלא עשיית שליחותו בלבד, ואליה כל מגמתו). ועיין שם ברא"ש ור"ן מה שפרשו, שבכלל דבריהם דברי' (שיחת מלאכי השרת לר"צ הכהן, פרק א עמ' 6).

'בני מריבה בני שכרות בני גרושת הלב בני ערבוביא בני חצופה'. ער"ן ורש"י. ולפי הענין היה נראה לכאורה ש'ערבוביא' דומה לשאר המניינים עמו, שדעתם טרופה ומעורבת עליהם ואינה מיושבת, בדומה לבני שכרות. וערמב"ם (דעות ה,ד).

'אין טוב לשמש בלא רצון אלא אדרבה צריך שיהיה לו רצון ותאוה מצד עצמו דהכי איתא בגמרא דנדה דף י"ו ע"א... ופירש רש"י אונס שינה – מתוך שהוא נאנס בשינה אינו מתאוה לה כ"כ ומשמש לקיום מצוה בעלמא או לרצותה ולבו קץ בה והוא מבני תשע מדות עכ"ל ע"ש, נמצא דיותר טוב לעורר רצון ותאוה ולא יהיה קץ בתשמיש זה. על כן מותר לו לדבר בשיחה ושחוק עמה כדי לעורר תאוה ורצון בלבו אם יודע שבזה תתעורר התאוה ויהיה לו רצון. וכן איתא בגמרא דרב כהנא גני תותי פוריה דרב שמע דשח ושחק ושמש, וכונת רב ע"ה היתה בעבור לעורר התאוה שלו כדי שיהיה לו רצון לתשמיש ולא יהיה קץ בה ח"ו, כי האדם אע"פ שצריך לעשות מצות ה' צריך שיהיה לו בזה תאוה ורצון בכל לבו' (שו"ת תורה לשמה עב. וע"ש כע"ז לעיל סח. ושם הוסיף: רק יזהר שלא להרבות יותר מדאי בשיחה קלה אלא כדי הצורך). וע"ע ברמב"ם הל' דעות פ"ד ובאגרת הקודש המיוחסת להרמב"ן. ויש להעיר כיו"ב באכילת מצוה שאכילתה לתאבון נחשבת הידור מצוה כדאיתא בריש ערבי פסחים, הגם שחביבותו משום השקטת רעבונו ותאבונו. ואולם אם עיקר כוונתו למטרה האחרת – הרי זו פניה חיצונית היא ופגם במצוה, כגון שאמרו שלכך אין פירות גינוסר בירושלם, כדי שלא יעלו בשבילם. וכן לענין 'עוסק במצוה' מבואר בפוסקים לענין תגרי תפלין שתלוי מה עיקר כוונתו. וע"ע במובא בפסחים עב על מאמר רבא 'חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצוה'.

'כל אדם שאשתו תובעתו הויין לו בנים שאפילו בדורו של משה רבינו לא היו כמותם... ולא כתיב

נבונים... מבני יששכר יודעי בינה לעתים...'. מדה כנגד מדה; הנבון הוא זה המחזר אחר הדבר ואינו מסתפק במה ששומע מרבו רק מבקש להוסיף עוד וללמוד דבר מתוך דבר (כמו שכתב רש"י בפירושו התורה), וזו היתה מדתה של לאה אמנו לחזר אחר דבר מצוה (ק"ן אורה).

עוד יש לפרש עפ"י מה שאמרו (בנדה מה:): בינה יתרה ניתנה באשה יותר מבאיש, ועל כן הולד הנולד מחמתה ומיזמתה, ניכרת בו יותר תכונת האשה וגיחן גם הוא כמוה בבינה יתרה.

ונראה מדויק הלשון 'כל אדם שאשתו תובעתו הויין לו בנים' – שתלו הדבר בו ולא בה, והרי היה לו לומר כל אשה התובעת הויין לה בנים. אלא משמע שמעלה היא לאיש שממתין לריצוי אשתו ואינו אף ומקדים. וכענין המובא במסלת ישרים (ו) להשתמש במדת העצלות בתאוות הבהמיות, וכע"ז בתומר דבורה.

ההיא דמרציא ארצויי'. ולא שתבעה בפה – כי כל כוונתה לשם שמים, להעמיד תולדות, וכמו שאמר יעקב ואבואה אליה כדרז"ל. ויצרם היה גדול מהם כאדם הראשון קודם החטא. ועוד, לפי שהיה בא לאהל רחל, היתה צריכה לפרש לו **אלי תבוא** (עפ"י תורת חיים וגאון יעקב עירובין ק). ע"ע צדקת הצדיק קצח.

*

הצניעות והבושה

הבושה היא תולדה של החטא. קודם החטא הראשון נאמר 'ולא יתבוששו'. לאחר שחטא – 'איירא כי עירום אנכי ואחבא'. אמנם, הבושה עצמה היא גם תיקונו של החוטא, בכך שהאדם מתבייש במעשיו, מרגיש בשפלותו ומתירא מחטאו – 'כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו – מוחלין לו על כל עוונותיו' (ברכות יב).

אותה תכונה של בושת פנים היא אחת משלשת הסימנים בורע עם קודש (כמו שאמרו להלן ע"ט). וכל שאין לו בושת פנים, בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני. שבאותו מעמד זכו ישראל להיות יראתם על פניהם – זו הבושה. לעומת זאת, עמלק שכתוב בו **ולא ירא אלקים**, הוא הקוטב הנגדי לישראל (ראשית גויים עמלק' – כנגד: 'ראשית תבואתו'). הוא אינו רוצה בתקון החטא הקדמון, אדרבה, נוח לו להיות לאחר החטא בלא בושה כקודם החטא.

ולכן, ניצוחו של עמלק במשך הדורות, בא מכח אלו שמידתם צניעות ובושה, כשאלו וכאסתר. וכן אמרו (במגילה יג): 'בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהיה בו בשאול, זכה ויצאת ממנו אסתר'. וכן אמרו אין עמלק נופל אלא ביד זרע רחל (פסיקתא רבתי יג). וכל נס פורים טובב והולך סביב ציר זה של בירור מידת הצניעות שבישראל, כמבואר למעיין במדרשי חז"ל (עפ"י צדקת הצדיק רגו; ליקוטי מאמרים עמ' 180 ושאר כתבי ר"צ הכהן. וע"ע: ליקוטי הלכות (ברסלב) – הל' עירובי תחומין ה; אמרות טהורות (אמשינוב) עמ' ז).

'ככתבם וכלשונם'

מפני מה בניך יפיפין ביותר... ודומה עליו כפי שכפאו שד' –

'כל הדברים הטבעיים הם עושים רצון הש"י... ואיתא בחולין (ז). בר' פנחס בן יאיר שפגע בלכתו לפדיון שבויים בגינאי נהרא, 'אני הולך לעשות רצון קוני' – מה שהוא בטבעו כך ולפיכך גם האדם כשעושה מעשים הטבעיים שהוא מוכרח בהם מצד טבעו, נקרא הולך לעשות רצון קוני ויש מצוה בדבר, ובכלל גם כן אכילה ושתיה וזווג שהוא בטבע בכל בעלי חיים הטבעיים שאינם בחיירים, ובלבד מה שהוא בהכרח כגון אכילה לרעבון, וכן בזיווג על דרך שכתב הרמב"ם

כשהטבע תובעו לכך, וכיוצא בו ביהודה שאמרו ז"ל (ב"ר פה) ביקש לעבור וזימן לו הקב"ה מלאך ממונה על התאווה וכו' ועיין במורה נבוכים (ב), ולהיות מכוון לכך רק בשביל רצון קונו שבראו כן, וזהו שאמרו בנדרים ודומה למי שכפאו שד וכו' – וזהו רצון קונו. ובוהר פנחס (רכב) ובפרק שירה דצפרדע אמרה לדוד שהיא מקלסת יומם ולילה להש"י, והיינו דמה שצווחת בקולה כיון דהכל 'למענהו' – לקילסו... (מתוך צדקת הצדיק קעג).
ע"ע צדקת הצדיק רסב.

'היראה היא המגדרת הגוף, ולכך שכרו רק אשרי דהיינו בעולם הזה, ולא טוב לך לעולם הבא, כמו שאמרו ז"ל (ב"מ פד). 'שופרך לנשי' – וידוע יופי בכל מקום הוא כשהגוף מוגדר בתאוות שעל זה נאמר שחורה אני ונאווה (שיר השירים א), והיופי רק לגוף אבל חכמה אמרו ז"ל (תענית ז) אדרבא אי הוה סנו טפי הוה גמירי. וזה אמר רבי יהושע בן חנניא בר פלוגתיה דרבי אליעזר שהיו בניו יפיפין ביותר כמו שאיתא בנדרים, ומפני הגדרתו העצומה בתאוה, עיין שם. והאב זוכה לבן. ונקטו רז"ל לשון 'כמי שכפאו שד' להורות בזה ענין תלמיד חכם, דהלכה כרבי יהושע בן חנניא לגבי רבי אליעזר דשמותי כנודע. וידוע מה שאיתא בוהר (ח"ג רעז). דשד חסר יו"ד משם הקודש, ואותו שם הוא דרגא דצדיק שומר הברית, ואין כאן מקום להאריך בזה. ולכך משה רבינו ע"ה ביקש על רבי אליעזר שיצא מחלציו, כי מרע"ה היה היפך זימה ושטות כמו שכתוב מול בית פעור, והוא מדרגת תורה שבכתב. ורבי יהושע בן חנניא מדת תורה שבעל פה, לא היה יפה הגוף וכמו שכתוב בתיקונים (תיקון ס) על פסוק ראיתי עבדים וגו' ושרים (קהלת י) דיש נפשות גדולות בגופים מכוערים, וכן להיפך, והוא סוד תורה שבעל פה ושכתב, ואין כאן מקום להאריך... (מתוך צדקת הצדיק המלא קמו, מכת"י).
ע"ע תקנת השבין עמ' 28; מי השלוח ח"ב חקת.

פרק שלישי

ומה שהנהיגו הראשונים לאומרו (את סדר כל נדרי) – לפי מה שמצינו שהנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליו קרבן, ונקרא 'רשע' ו'חוטא'... ומצינו צורך סליחה אפילו בנדר שהופר כדכתיב ואם הפר יפר אתם אישה ביום שמעו וגו' וה' יסלח לה... וכן מצינו צורך סליחה אף בנדר שנתקיים כדתיב וכפר עליו מאשר חטא על הנפש כדאמרינן ע"י שציער עצמו מן היין. הא למדנו שהנודר צריך כפרה. אי נמי לפי מה ששנינו ארבעה נדרים התירו חכמים; נדרי זרוזין נדרי אונסין נדרי שגגות נדרי הבאי, ובני אדם רגילין בהן, מתוך כך צריכין כפרה שיהא הין ולא שאלנו צדק ולא יהא שום דבר מעכב כפרתינו, ותחילתם ע"י חרטה הותרה שלא יהא בהם תורת נדר כל עיקר' (שבלי הלקט שיז).

עוד בטעם לאמירת 'כל נדרי' ביוהכ"פ – עתוס' ותורי"ד להלן כג:

חיותו – הקדיש הכוי מודאי. ולרבי אליעזר בכל אופן לא הקדיש הכוי כלל, שאין דעתו אלא לחיה ובהמה ודאים (תוס'). ויש סוברים שאם הקדיש חיותו ובהמתו, לא נחלק רבי אליעזר (ערשב"א).

וכן בניירות; 'הריני נזיר אם יש בכרי הזה מאה כור' והלך ומצאו שנגנב או אבד, רבי יהודה מתיר ורבי שמעון אוסר. ופירש רבא שאעפ"י שרבי יהודה מחמיר בסתם-נדרים, כאן שונה שאין אדם מכניס עצמו לספק שהוא חמור מודאי, שלא יוכל לגלח מפני שאינו מביא חטאת מספק (אעפ"י שבדיעבד גילח על עולה ושלמים יצא, לכתחילה אין לו לגלח אלא על שלשת הקרבנות. ר"ן), הלכך בספק כזה מיקל רבי יהודה [ורבי שמעון אוסר אפילו באופן שספיקו חמור מודאו]. והקשו על כך מדברי רב אדא בר אבהו ששנו ברייתא זו אף בניירות שמשון שאין שם גילוח (ולרבא צריך לומר תרי תנאי ואליאב דרבי יהודה (רא"ש). או שנדחו דבריו. עפ"י מאירי. וער"ן).

רב אשי דחה שאותה ברייתא שהתיר בה רבי יהודה (בניירות שמשון. ר"י), משום רבי טרפון היא שאמר לא ניתנה נזירות אלא להפלאה, וכל שאין נדר הנזירות מפורש וברור אצל הנודר – לא חלה הנזירות, ולפי זה מתיר רבי יהודה אפילו לא נגנב הכרי.

א. להלכה פסק הרמב"ם (נזירות ד, יא) ספק נזירות להקל [ומשמע אפילו באופן שאין הספק חמור מודאי, כגון בספק שעתיד להתברר], ואולם משמע שאין צריך 'הפלאה' בשעת הנדר, שאף אם לא ידע כמה כור בכרי ואח"כ מדד ונמצא כמו שאמר – הרי זה נזיר. וכן פסק המאירי. ובאופן שספקו חמור מודאו [כגון במקדש אחת מבנותיו ולא פירש איזו], צדד הרשב"א להלכה שאין אדם מכניס עצמו לספק כזה. ב. לדעת האומר לא ניתנה נזירות אלא להפלאה, הוא הדין לנדרים שהרי הוקשו אהדדי (רשב"א).

הוא הדין לשבועה ולחרם, דינם שווה לנדרים שסתמם להחמיר (רישב"א). ולענין חרמי ציבור נחלקו הפוסקים אם ספקם להחמיר או להקל, כי שמא אינם אלא מדרבנן (ע' בפוסקים יו"ד ריה; נוב"ת יו"ד קמו).

דף כ

כג. הנודר בלשון המשתמעת לשתי פנים או בלשון הנוטה לאיסור מלהתיר, ופירש שנתכוין להתיר, מה דינו?

אף על פי שסתם נדרים להחמיר – פירושם להקל, שאם פירש אח"כ משמעות דבריו באופן שאינו אוסר – מותר (ואין צריך התרת חכם, ואף עם הארץ נאמן על כך. ער"ן כאן ולעיל יח: ורשב"א). ואם פשט משמעות הלשון מורה איסור והוא מפרש במשמעות אחרת, כגון נדר ב'חרם' – ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים (= רשת דייגים). 'בקרבן' – לא נדרתי אלא בקרבנות של מלכים. 'הרי עצמי קרבן' – לא נדרתי אלא בעצם שהנחתי לי להיות נודר בו. 'קונם אשתי נהנית לי' – לא נדרתי אלא באשתי הראשונה שגירשתי; לדברי רבי מאיר אין נשאלים להם, ואם נשאלו עונשים אותם ומחמירים עליהם. ופירש רב יהודה דבריו: תלמיד חכם אינו צריך שאלה. ועם הארץ (שאינו נאמן. ר"ן ורא"ש) – מתירים לו בפתח ולא בחרטה. ואם עבר על נדרו ובא עתה לישאל – עונשים אותו (כדין שאר נדרים החלים מדאורייתא) לנהוג איסור כמספר הימים שנהג התר. וחכמים אומרים: פותחים להם פתח ממקום אחר (כלומר בחרטה, ואין צריך פתח מגופו של נדר. ואם עבר על הנדר – אין עונשים אותו (ר"י רשב"א ר"ן). ור"ת פירש שחכמים אינם חולקים על כך שפותחים לו פתח ממקום אחר ולא בחרטה). ומלמדים אותו לנהוג איסור בנדרים הללו.

- א. הלכה כחכמים שאין עונשים אותם ופותחים בהם בין בפתח בין בחרטה (ר"ן ומאירי, וכ"מ ברמב"ן). והרמב"ם (ב,יב) פסק שפותחים פתח ממקום אחר. ובתוס' נסתפקו שמא הלכה כאן כרבי מאיר. ב. בנדרים דאורייתא, אמנם גם בהם קיימא לן פותחים בחרטה, אבל אם עבר עליהם ובא לישאל – אין נזקקים לו עד שינהוג איסור כימים שנהג התר (ר"ן ועוד). ואם היה הנדר לזמן מרובה, יש שנסתפקו לומר שאין צריך לנהוג איסור אלא שלשים יום, כדברי רבי יוסי לענין נזירות (עתוס' עפ"י התוספתא. והסיקו שהדעת נוטה שהלכה כרבי יהודה. גם המאירי נקט לעיקר שבנדר אין חילוק בדבר).
- וב"ד שנוקק להתיר מיד למי שעבר – אינו עושה כדין (רב יוסף. וגורעים בו אבל אין מגדים אותו. פהרא"ש), רב אחא בר יעקב אומר: מגדים אותו (את מי שנוקק לו. רמב"ן ור"ן. ו"מ בענין אחר). וכן המלמד התר בנדרים הנ"ל בלא פתח – מגדים אותו, שאינו עושה כדין (רמב"ן). ובאופן שיבוא הדבר לידי מכשול ע"כ, כגון במעשה שהיה באחד שנדר מכל פירות חוץ מדגן, שאם היו אוסרים לו לא היה עומד בנדרו וגם אם יזהר, יסור כחו מעליו ולא יוכל לעסוק במלאכת שמים – היה מי שנקט להיזקק לו לאלתר ולהתירו על ידי פתח [אבל לא בחרטה בעלמא, לפי שעבר על נדרו. והרשב"א שאל על טעם הדבר] (מובא בר"ן בריטב"א ובמאירי).
- ג. התוס' כתבו להסתפק שמא דוקא בעם הארץ הבא לישאל מחמירים עליו ועונשים את העובר, אבל לא בא לישאל – לא.
- ד. הרמב"ם (ב,יב) כתב, בין שהיה הנודר תלמיד חכם או עם הארץ, גוערים בהם ומלמדים אותם שלא ינהגו מנהג זה בנדרים ולא יהיו נודרים דרך שחוק והתול.

הנודר איסור בסתם, ובלבו מגביל הדבר ליום אחד – אין הולכים אחר מחשבת לבו, שדברים שבלב אינם דברים [מלבד במקום שהיה מוכרח לידור כן כדי להציל עצמו] (עפ"י גמרא להלן כת. ורשב"א ור"ן). ויש אומרים שזהו רק בעם הארץ, אבל תלמיד חכם נאמן לומר שבלבו היה ליום אחד (עפ"י תוס' שבועות כו: בתירוץ אחד).

ובכגון שנתכוין לאסור פת חטים והוציא מפיו 'פת' סתם, הואיל ובדעתו היה לומר חטים אלא שנתקל בדיבורו, הרי אין פיו ולבו שוים ואינו אסור אלא בפת חטים (רשב"א ור"ן שם. וכן דעת הרמב"ן ועוד). ויש אומרים שאפילו נתכוין לומר 'פת' ותו לא, אינו אסור אלא בפת חטים כי כן משמעות 'פת' סתם (עפ"י תוס' שבועות שם בתירוץ השני).

- כד. א. אלו דברים אסרו חכמים להיות רגיל בהם משום הרחקה מן האיסור?
 ב. אלו הנהגות קדושה וצניעות מובאות בסוגיא?

א. תנא, לעולם אל תהי רגיל בנדרים – שסופך למעול בשבועות.
 א. יש גורסים 'למעול בנדרים' (וכן נקט החת"ס, שהעובר על הנדר חמור יותר מעובר על השבועה, ורק לענין שבועת שוא ושקר חמורה השבועה יותר מן הנדר).

ב. אחד מתנאי 'קבלת חברות' הוא – לרבי יהודה – שלא יהא פרוץ בנדרים (דמאי ב,ג), כי אפילו מקיים דבריו, מחמת ריבויים אי אפשר שלא יעבור (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם).

ואל תהי רגיל אצל עם הארץ – שסופך להאכילך טבלים.
 אל תהי רגיל אצל כהן עם הארץ – שסופך להאכילך תרומה (ואפילו כהן אל יהא רגיל, שסופו להאכילו תרומה טמאה. כגרסת הר"ן. וע' קר"א).

ואל תרבה שיחה עם האשה – שסופך לבא לידי ניאוף.

ב. רבי אחא ברבי יאשיה אומר: כל הצופה בנשים סופו בא לידי עבירה. וכל המסתכל בעקבה של אשה – הויין לו בנים שאינם מהוגנים. אמר רב יוסף: ובאשתו נדה. אמר רבי שמעון בן לקיש: 'עקבה' ששנו – מקום הטנופת (עגבותיה, גם כשהיא בבגדיה. מאירי) שהוא מכוון כנגד העקב. מותר להביט באשתו כשהיא נדה ואע"פ שהיא ערוה, ואע"פ שיש לו הנאת לב ממנה בראיה – הואיל והיא מותרת לו לאחר זמן אינו בא בזה לדבר מכשול, אבל במקום הסתר שלה אסור להסתכל כאמור (עפ"י רמב"ם וראב"ד איסור"ב כא, ד).
תניא, בעבור תהיה יראתו על פניכם – זו בושה. לבלתי תחטאו – מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא. מכן אמרו סימן יפה באדם שהוא ביישן. אחרים אומרים: כל אדם המתבייש, לא במהרה הוא חוטא. ומי שאין לו בושת פנים – בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני.

אמר רבי יוחנן בן דהבאי: ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת [כלומר, חכמים המצויינים (בהנהגתם, בקדושתם ובמעשיהם) כמלאכי השרת]; חיגרים, מפני מה הויין – מפני שהופכים את שולחנם. אילמים – מפני שמנשקים על אותו מקום. חרשים – מפני שמספרים בשעת תשמיש [ודוקא בדברים אחרים מלבד בענין התשמיש, שזה מותר]. סומים – מפני שמסתכלים באותו מקום. אמר רבי יוחנן: זו דברי יוחנן בן דהבאי, אבל אמרו חכמים אין הלכה כדבריו אלא כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה. וכן אמר רבי לאשה אחת שקבלה לפניו על בעלה שהפך שלחנו.

א. יש אומרים שביאה שלא כדרכה מותרת באשתו מצד הדין, רק אם לא יוציא זרע (עפ"י רמב"ם איסור"ב כא, ט; תוס' יבמות לד בתירוץ אהר). ויש אומרים שאפילו בהוצאת זרע מותר אם עושה כן באקראי שמתאוה לדבר זה ולא כדי להשחית זרעו (עתוס' שם בשם ר"י, ובסנהדרין ובכתובות לט. ושיטמ"ק שם; אה"ע כה ורמ"א, ובמובא ביבמות לד). ומשמע בגמרא שהאשה משועבדת לבעלה אף לענין זה כאמור. ומ"מ אין בדבר משום מצות עונגה (ע' אגרות משה אר"ח ח"ד עה, ב).

ב. אף על פי שהדברים הללו מותרים מן הדין, מדת חסידות שלא יקל אדם את ראשו לכך ושיקדש עצמו בשעת תשמיש. ולא יסיר מדרך העולם ומנהגו שאין דבר זה אלא כדי לפרות ולרבות (רמב"ם שם. ובשלחן ערוך כתב על ההסתכלות והנישוק לשון 'אסור' [ואף שבגמרא אמרו התר, י"ל עפ"י המאירי שלא דברו חכמים אלא כנגד יצר הרע שאי אפשר לכל בני אדם לקדש עצמם במותר להם. והשו"ע דיבר מצד עיקר הענין]. וכתב עוד שבנישוק יש גם משום בל תשקצו את נפשותיכם. וילה"ע מדברי הרמב"ם 'מנשק בכל אבר ואבר שירצה'. וע"ע אג"מ יו"ד ח"ג נד, א).

ואין דעת חכמים נוחה למי שהוא מרבה בתשמיש המטה ויהיה מצוי אצל אשתו כתרנגול, ופגום הוא עד מאד, ומעשה בורים הוא, אלא כל הממעט בתשמיש הרי זה משובח, והוא שלא יבטל עונגה אלא מדעת אשתו (רמב"ם איסור"ב כא, יא). וכך הוא דרך תלמיד חכם שינהיג עצמו בקדושה ולא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול ולא יקל בראשו ביותר ולא ינבל את פיו בדברי הבאי אלא, ולא יספר וישחק מעט עמה כדי שתתישב נפשה, ויבעול בבושה ולא בעזות ויפרוש מיד (רמב"ם דעות ה, ד).

כל הנוהג מנהג זה, לא די לו שקדש נפשו וטהר עצמו ותקן דעותיו אלא שאם היו לו בנים יהיו נאים וביישינים ראויין לחכמה ולחסידות. וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחשך – יהיו לו בנים כמו אותם העם (שם ה).

שאלו את אימא שלום (אשתו של רבי אליעזר): מפני מה בניך יפיפין ביותר – אמרה להם: אינו מספר

עמי לא בתחלת הלילה ולא בסוף הלילה אלא בחצות הלילה (י"מ כדי שלא יהא דעתו על נשים אחרות המהלכות בחוץ בתחילת הלילה ובסופו. והרמב"ם (דעות ה,ד) כתב לא בתחילת הלילה שהוא שבע ובטנו מלאה ולא בסופו כשהוא רעב אלא באמצע כשיתעכל המזון שבמעיו. ועוד כתב (איסור"ב כא,י) שדרך קדושה היא), וכשהוא מספר מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד. ואמרתיו לו מה טעם? ואמר לי: כדי שלא אתן את עיני באשה אחרת ונמצאו בניו באים לידי ממזרות. ולא תתרו אחרי לבבכם – מכאן אמר רבי: אל ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר. לא נצרכה אלא אפילו שתיהן נשיו (רבינא).

וברותי מכס המרדים והפושעים בי – אמר רבי לוי: אלו בני תשע מדות; בני אימה (הרא"ש והמאירי גרסו 'אמה' שהורגלה להיות שטופה בזימה), בני אנוסה (אחת היא עם 'בני אימה' אלא שזו אנוסה ממש וזו אינה אנוסה ממש אלא מתוך אימתו נזקקת לו שלא כרצונה. ר"ן), בני שנואה, בני נידוי (הוא או היא. וכן באבלים. פהרא"ש), בני תמורה, בני מריבה, בני שכרות (הוא או היא. רא"ש, רמב"ם), בני גרושת הלב (אעפ"י שאינו שונאה, כי מתוך שדעתו לגרשה מהרהר על אחרת. פהרא"ש), בני ערבוביא (שבאו עליה כמה בני אדם, או שיש לו כמה נשים ודעתו על אחרת. ער"ן רש"י ומאירי. ויש מקום לפרש מי שדעתם טרודה ומעורבת ואינה מיושבת, או בני משוגעת. ערמב"ם דעות ה,ד ומאירי), בני חצופה [התובעת תשמיש בפה, אבל אם משדלתו מתוך דבריה – שבת הוא, והוי"ן להם בנים שאפילו בדורו של משה רבינו לא היו כמותם, כבני יששכר נבוני דבר שיצאו מלאה שריצתה ליעקב].

מובא בזהר שקדושת האדם תלויה בהנהגת קדושה של הוריו בשעת תשמיש. וזה אמור בבחינת 'לבוש' הנשמה, שאין לך נשמה שאין לה לבוש מנפש אביו ואמו, וכל המצוות שעושה האדם וגם השפע שנותנים לו מן השמים, הכל בא ע"י 'לבוש' זה, ואם יקדש את עצמו ימשיך לבוש קדוש לנשמת בנו, ואפילו היא נשמה גדולה צריכה לקידוש אביו כו' – אבל הנשמה עצמה אינה תלויה בזה, ולפעמים נשמת אדם גבוה לאין קץ נמצאת בבן של אדם נבזה ושפל (עפ"י לקוטי אמרים – תניא ב).

פרק שלישי; דפים כ – כא

כה. א. אלו ארבעה נדרים התירו חכמים? האם צריכים שאלה לחכם?
ב. נדרי זרוזין, כיצד?

א. ארבעה נדרים התירו חכמים; נדרי זרוזין (שאינן נודר אלא כדי לזרו חברו להניאו מדעתו וכד'), נדרי הבאי (גוזמא), נדרי שגגות (שסבר שלא נאסר), נדרי אונסין (שאינם ברצונו המלא).

אמר רב יהודה אמר רב אסי: ארבעה נדרים הללו צריכים שאלה לחכם. כאשר אמר זאת לפני שמואל, אמר: התנא שנה 'התירו חכמים' ואתה אומר צריכים שאלה לחכם!

א. כן הלכה, שאינם צריכים התרת חכם (רמב"ם ד,א וש"ר כאן; יו"ד רלב,ג. וכן פירש הר"ן בפשט המשנה. וכ"ה בירושלמי). ומכל מקום אין לידור באותם נדרים כדי לבטל דבריו ('לא יחל דברו' – לא יעשה דבריו חולין (תוספתא, ומובא ברמב"ם ובר"ן). ומדרבנן הוא, וקרא אסמכתא בעלמא. נמו"י), אבל אם נודר כדי לקיים דבריו – מותר (שלחן ערוך שם).

יש אומרים שבני אדם הרגילים באותם נדרים, צריכים כפרה משום 'הן צדק' – שיהא 'הן'